

Pacificatie

‘Onze volksgeschiedenis leert, dat daar onenigheid bestaat waar men heterogene bestanddelen in een en hetzelfde keurslijf wil persen; maar wanneer men ieder, binnen de perken van orde natuurlijk, vrijheid laat en zijn eigen gang laat gaan, men dan verdraagzaam naast elkaar leeft’, aldus minister baron Æ. Mackay in 1889 in de Eerste Kamer.

Met de aanneming van de wet-Mackay in 1889 was reeds een belangrijke angel uit de schoolkwestie gehaald, aangezien daarin het principe werd aanvaard dat het bijzonder onderwijs mocht worden gesubsidieerd door de overheid. Toch zou het nog tot 1917 duren alvorens, bij de zogeheten Pacificatie, de volledige financiële gelijkstelling van het openbaar en bijzonder onderwijs volgde.

De directe voorgeschiedenis van de Pacificatie begint in 1913, toen bij de verkiezingen 55 niet-confessionele (linkse) leden werden verkozen en rechts op 45 zetels bleef steken. Een kabinet onder leiding van de liberale minister-president P.W.A. Cort van der Linden kwam tot stand. Teneinde de schoolstrijd tot een definitieve oplossing te brengen, stelde dit kabinet een onderwijscommissie in waaraan alle in het parlement vertegenwoordigde groepen deelnamen en waarvan De Savornin Lohman ondervoorzitter was. De commissie slaagde erin om in 1916 praktisch unaniem in haar verslag tot de aanbeveling te komen dat bijzondere scholen voortaan op gelijke voet zouden worden gesubsidieerd als openbare scholen. Honorering van deze traditionele wens van de rechterzijde maakte in beginsel de weg vrij om volgens de wens van links het

algemeen kiesrecht voor mannen en het passief kiesrecht voor vrouwen in te voeren. Bovendien zou de grondwettelijke belemmering tegen het vrouwenkiesrecht worden opgeheven.

De gecombineerde voorstellen werden zo belangrijk geacht dat partijen onderling afspraken om bij de eerstvolgende verkiezingen de persoonlijke samenstelling van de Tweede Kamer zoveel mogelijk te laten zoals deze was. Aldus konden de voorstellen, nadat deze in eerste lezing nog op enkele onderdelen waren aangepast, in het najaar van 1917 zonder problemen in tweede lezing worden aangenomen.

Mede onder invloed van het principiële pluralisme dat de grondwetsherziening van 1917 aldus voor het onderwijs bevestigde, kreeg Nederland in de jaren die volgden ook meer in het algemeen de trekken van wat een pluriforme democratie kan worden genoemd. Sindsdien heeft de staat op een geleidelijk toenemend aantal andere terreinen, zoals de omroep, eveneens respect opgebracht voor de verschillende religieuze en seculiere wereldbeschouwingen in de maatschappij en hun geaffilieerde organisaties, maar tegelijkertijd afstand daartoe bewaard.

Op deze wijze werd bewust of onbewust de les getrokken uit de volksgeschiedenis die Mackay in 1889 had aangeduid. Tot dat moment was het probleem geweest dat de staat de vier minderheden die zich in de loop van de negentiende eeuw hadden aangediend – protestanten, katholieken, liberalen en socialisten – niet gelijkelijk het recht bood hun identiteit ook in het publieke domein gestalte te geven. Vanaf de Pacificatie van 1917 kregen onder anderen protestanten en katholieken hiertoe wel voluit de gelegenheid, wat een scharnierpunt vormt in de politieke geschiedenis van Nederland. Inmiddels maakte het bij de grondwetsherziening van 1917 eveneens gewijzigde kiesstelsel het makkelijker voor kleinere groeperingen om met succes aan de verkiezingen deel te nemen. Het meerderheidsstelsel met districten was namelijk vervangen door een stelsel van evenredige vertegenwoordiging waarbij het gehele land als kiesdistrict gold. Een van de gevolgen hiervan was de oprichting van de Staatkundig-Gereformeerde Partij (SGP). De Coalitie beschikte na de verkiezingen van 1918, mede dankzij de sterkere vertegenwoordiging van de katholieken, over precies de helft van het aantal Kamerzetels.

Hans-Martien ten Napel

1917

Literatuur

Carlson-Thies, S.W. (1993). *Democracy in the Netherlands: Consociational or Pluriform?* Toronto: University of Toronto Press.

Rijnbende, R.J. (Red.) (1992). *‘Een onderwijsbestel met toekomst...’. 75 jaar onderwijs-pacificatie 1917-1992.* Meppel: Ten Brink.

Rooy, P. de (2005). De pacificatie van 1917. Het nationale zelfbeeld was voortaan “eenheid in verdeeldheid”. *Historisch Nieuwsblad*, 15 (3).